

prav slednja trditev tudi past za številne lastnike, ki omenjene možnosti razumejo po svoje in večkrat starejše kulturne elemente neokusno kombinirajo z novimi. Najbolj ogrožena za tovrstne posege je neregistrirana dediščina, ki še čaka na strokovno ovrednotenje.

Občina Komenda je prva in do sedaj edina občina na Slovenskem, ki si je zamislila in tudi izpeljala tako obsežno delo. V knjigi morda manjkajo nekateri statistični podatki o sestavi prebivalstva v posameznih vaseh, kajti tudi ti podatki

so izredno pomembni za uspešno ohranjanje kulturne dediščine. Upajmo, da tako domačinom kot županstvu sapa ne bo tako hitro pošla in bomo lahko te kraje še dolgo navajali kot vasi, katerih prebivalci so uspeli svoj življenjski in delovni prostor urediti tako, da bo v njem mogoče slediti razvoju naselij, ohranitvi kulturne krajine in stavbne podobe, vse naštetu pa združiti s sodobnimi zahtevami tako, da bodo kraji prijetni za domačine in prepoznavni za obiskovalce.

Knjigi dajejo posebno noto sicer malo-

številne fotografije domačinov, ki s ponosom kažejo na obravnavane elemente dediščine in s tem pripovedujejo, da z njimi živijo, jih vzdržujejo in nanje opozarjajo. Nekatere dokumentarne fotografije objektov spremljajo tudi risbe. Urednici sta knjigi dodali še pregled okrajšav in izrazov, sklepno misel, kazalo (seznam) vseh evidentiranih enot po krajih, vire in literaturo, seznam ustnih virov in obsežen kolofon.

MOJCA ŠORN: Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno

Inštitut za novejšo zgodovino (Zbirka Razpoznavanja / Recognitions; 6), Ljubljana 2007, 499 str.

Monografija *Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno* avtorice dr. Mojce Šorn je v zbirki Razpoznavanja izšla pri Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani pod uredništvom doc. dr. Žarka Lazarevića. Knjiga je opremljena s fotografskim gradivom, z opombami, s seznamom virov, fotografij in referenčne literature, s povzetkom v angleškem jeziku ter z imenskim kazalom.

Avtorica začne knjigo s pismom Ljubljančanke iz leta 1945, v katerem se ta zahvaljuje za recepte in poslano ajdovo ter koruzno moko, hkrati pa opiše takratne življenjske razmere mestnih prebivalcev. Pismo ne napoveduje le osrednje problematike monografije, temveč tudi njeno metodološko usmeritev. Večina prispevkov o Ljubljani in njeni okupaciji med drugo svetovno vojno se osredotoča na vojaško in politično zgodovino. Monografija dr. Mojce Šorn se od druge (zgodovinske) literature razlikuje ravno zato, ker se osredotoča na doživljanje medvojne časa, ob tem pa postavlja v ospredje posameznico in posameznika, njune iniciative in odzive na položaje, v katerih so se znašli ljudje medvojne Ljubljane. Čeprav je knjigo izdal zgodovinski inštitut in nosi oznako zgodovinske monografije, bi takšno analizo zaradi omenjenih poudarkov in pogledov lahko označili kot historično etnološko analizo Ljubljane in njenih prebivalcev med drugo svetovno vojno.

Poleg skrbno pregledanega, raznovrstnega in številčnega arhivskega gradiva ter mednarodne referenčne literature se avtorica sklicuje na spominske zapiske, dnevnike ljudi in njihovo korespondenco v medvojni Ljubljani, v med vojno izdanem časopisju pa predvsem na pis-

ma bralcev in male oglase, ki najzorneje opozarjajo na stiske ljudi in njihove vsakdanje težave. Kljub ugotovitvam, da periodika medvojne časa v glavnem ni bila niti eksaktna niti zgovorna, je avtorici pri posameznih segmentih uspelo iz nje razbrati podrobnosti o stiskah in dilemah, s katerimi so se med okupacijo srečevali Ljubljančani.

Monografija je razdeljena na posamezne tematske sklope, besedilo pa je zastavljeno kronološko. V uvodu avtorica predstavi Ljubljano ter njene prebivalce in oriše prelomnice obravnavanega obdobja: začetek druge svetovne vojne, okupacijo in razkosanje Ljubljane, Ljubljano za žico, kapitulacijo Italije in nemško okupacijo. Posebne prelomnice za Ljubljančane so bile, kot zapiše avtorica, poleg naštetega tudi zračna nevarnost in dejansko bombardiranje mesta, pozneje pa osvoboditev in odstranitev žice, ki je obdajala mesto (26. maja 1945).

Prelomi in spremembe so se v zunanji podobi Ljubljane kazali v preoblikovanju mestne krajine. Po zasedbi je italijanski okupator v nanovo oblikovani Ljubljanski pokrajini ohranil predvojno upravno-politično razdelitev skoraj nedotaknjeno, pri čemer je na vse pomembne položaje postavil Italijane. Ljubljanski župan je bil sicer Slovenec, vendar je namesto

* Dr. Nina Vodopivec, socialna antropologinja, asistentka na Inštitutu za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana. E-naslov: nina.vodopivec@inz.si

njega dejansko odločal italijanski visoki komisar. Italijanski okupaciji je sledilo preimenovanje ulic, napisov in podiranje spomenikov. Mesto je močno zaznamovala ogradiitev z žico februarja leta 1942. Po kapitulaciji Italije so novi oblastniki – Nemci odstranili sledove italijanske okupacije (žica je ostala do leta 1945), po svoje so preimenovali napise in ulice, čeprav je kar nekaj ulic ponovno dobilo predvojna imena. Nemci so se v vsakdanje življenje v Ljubljani vpletali manj kot Italijani. Ponovno sta bila dovoljena v italijanskem času ukinjena vožnja s kolesi in smučanje, ljudem pa so vrnili zasežene radijske aparate. Nemci se v strukturo in vsebino šolstva niso preveč vtikali, so pa na ljudi poskušali intenzivneje vplivati preko radia in časopisja. Spremenjeno podobo mesta pa v medvojnem času niso narekemale le politične upravne spremembe – med drugim obvezna zatemnitev, policijska ura ali drugi formalni ukrepi, temveč tudi splošno pomanjkanje, ki je krepilo čakalne vrste na tržnici in pred trgovinami, zelenice ter parke pa spreminjalo v obdelovalne površine.

Začetki vojne psihoze v Ljubljani segajo v obdobje pred italijansko okupacijo. Poleg strahu pred vojno je psihozo že konec 30. let 20. stoletja ustvarjalo pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin. Leta 1940 je bilo uvedeno t. i. dirigirano gospodarstvo s predpisi o varčevanju mesa, z uredbami o prodaji kruha, moke in mleka.

Jedro besedila tvori več vsebinsko oblikovanih poglavij, ki odstirajo širši kontekst upravnega, socialnega, gospodarskega, zdravstvenega, prosvetnega, kulturnega ter družabnega življenja med italijansko in nemško okupacijo v Ljubljani. Že omenjeno zahvalno pismo Ljubljankanke pa vendar nakazuje osrednje vprašanje: preskrba z življenjskimi potrebščinami. Ob tem je umestno avtoričino opozorilo na specifičen predvojni polagrarni značaj Ljubljanke in njeno povezanost s podeželsko okolico. Ljubljana je bila od svojega severnega zaledja odrezana že takoj po okupaciji. Položaj se je močno poslabšal, ko so Ljubljano obdali z žico. Ogradiitev je prekinila vezi z okoljem in s številnimi bližnjimi oz. daljnimi sorodniki, ki so Ljubljancanom

pomagali z življenjskimi dobrinami. Organizacije, ki so za čim bolj urejeno in uravnoteženo preskrbo (poleg hrane tudi obutve in obleke) skrbele že pred vojno, so med njo delovale pod novim imenom in nadzorom. Kljub temu so se Ljubljanci zanašali predvsem na lastno iznajdljivost, saj je primanjkovalo čedalje več življenjskih potrebščin, ki jih je bilo mogoče kupiti zgolj z nakaznicami oz. kartami. Številni so se lotili obdelave vrto ali najetih njiv in ob podpori ustreznih društev gojili domače živali. Poleg tržnice in slabo založenih trgovin je v Ljubljani skoraj do konca vojne obstajal črni trg. Nekaj mesecev pred osvoboditvijo pa je ta zaradi pomanjkanja prenehal delovati.

Pri reševanju vsakodnevnih težav z oskrbo so pomembno vlogo odigrale ženske. Poleg vloge žene, matere in gospodinje je bila med pomanjkanjem nadvse pomembna njihova vloga hišnega ekonomata. To je pomenilo, da je bilo treba najprej pridobiti osnovna živila, kar je bilo tudi časovno zahtevno opravilo. Pot do prodajalne in nazaj ter čakanje v vrsti je marsikateri gospodinji vzelo dve uri, tri ure, včasih celo osem ur. V čakalni vrsti so si ljudje izmenjevali recepte in si zaužili gospodinjske težave. Gospodinje so pomanjkanja nekaterih sredstev reševale z nadomestki: kot na primer mila z bukovim ali s praprotnim pepelom, krompirjem ali z otrobi ipd. Pestilo jih je tudi pomanjkanje kurjave. Med Ljubljanci je bil znan pripomoček zaboj za kuhanje, ki je bil dobro izoliran s slamo ali papirjem, namesto njega pa so ljudje uporabljali tudi star lesen kovček ali pa košaro. Preden so gospodinje jedi v dobro zaprtih loncih postavile v zaboj, so jih pet minut kuhale. Jedi so se do konca skušale v zabojih.

Nepravilna preskrba z živili in drugimi življenjskimi potrebščinami se je odražala tudi v poslabšanem zdravstvenem stanju ljudi, več ljudi je zbolelo tudi za tuberkulozo. Zaradi posledic nezadostnega prehranjevanja je smrtnost narasla za 300 odstotkov. V tem času pa se ni povečala le umrljivost, temveč se je povečalo tudi število rojstev. V primerjavi z letom 1939, ko se je v Ljubljani rodilo 1.088 dojenčkov, je bilo leta 1944 1.318 novih rojstev, leta 1945 pa 1.513.

Pomen knjige Mojce Šorn je predvsem v odpiranju novega in s tem tudi drugačnega pogleda na medvojno Ljubljano. Kljub vojnim stiskam in grozotam se življenje v mestu vendar ni popolnoma zaustavilo. Ljudje so se še vedno družili med seboj, se ob plesnih dogodkih (in to tudi kljub prepovedi), opernih ali baletnih predstavah zabavali, ob tem pa poskušali pozabiti na vojne grozote. Avtorica s konkretnim empiričnim gradivom dokazuje, da so se ljudje drenjali na odprtih razstav in čakali v vrsti za kino vstopnice, obiskovali kavarne in knjižnice. »Vse naše javne knjižnice so dan na dan dobro obiskovane. Do svojih družabnih pomenkov pa pridejo Ljubljanci ob večernih urah, ko se odpro vrata gostiln.« citira *Slovenski narod* iz začetka leta 1945 Mojca Šorn. Po ogradiitvi mesta z žico so se obiski v že priljubljenih kinematografih še povečali, prav tako tudi v kopališčih, saj je bilo manj možnosti za preživljanje prostega časa. Nekateri ljudje so se nad takšnim brezskrbnim obnašanjem pritoževali, bojkotirali so gledališča, nad sprehodi po Rožniku ali tivolski promenadi pa so se zgražali. Avtorica s konkretnim gradivom opozarja, da vsi prebivalci mesta niso upoštevali kulturnega molka.

Z analizo vsakdanjih strategij preživetja ter doživljanja posameznika odpira monografija pomemben pogled na vojni čas v Ljubljani, kar je novost v korpusu raziskav medvojnega obdobja. Avtorica z etnološkimi prijemi in poudarki ruši številne enoznačne poglede (na vojni čas), hkrati pa opozarja na razkol med formalnim – zakonodajami, prepovedmi in uredbami, ter neformalnim – dejanskim življenjem. S prikazom raznolikega doživljanja medvojnega časa v ospredje postavlja dinamiko družbenih procesov, odnosov med ljudmi kot tudi ljudi do socialnega prostora in časa.

